

AZ ENYEC GÉGEZÁRHANGOKRÓL

KÖRTVÉLY ERIKA – SZEVERÉNYI SÁNDOR

A szelkupot kivéve az összes szamojéd nyelv ismeri a glottis-zárhangot. A nyecben és az enyecben ezek egyaránt képződhetnek zöngés, valamint zöngétlen konzonánsokból – ez adott alapot a szamojédológusok között már majdnem fél évszázada húzódo vitának, vagyis hogy egyféle vagy kétféle gégezárhang létezik-e ezekben a nyelvekben.

Dolgozatunkban az eddigi álláspontok rövid ismertetése után ennek a kérdésnek a további, új szempontú vizsgálatára teszünk kísérletet Mikola Tibor módszerével. Ezt a szerző a következőképpen fogalmazza meg: „Abból indultam ki, hogy ha valóban két glottis-zárhang-fonéma van, akkor fejlődésükben – ami tkp. az eltűnésüket jelenti – ... különbségnek kellene mutatkoznia, pl. úgy, hogy az állítólagos lazább explosiva gyakrabban vagy hamarabb tűnik el, mint a másik.” (Mikola 1997: 16) Mikola a nyenyecben nem talált ilyen jellegű különbséget, a mi vizsgálatunk tárgya viszont az enyec nyelv, amely a nyenyecnél módszertanilag sokkal könnyebben megközelíthető, hiszen morfológiai szótárral rendelkezik (Mikola 1996).

A nyenyechez igen hasonló jelenségekre figyelhetünk fel az enyec fonetikai rendszer vizsgálatakor, azzal a különbséggel, hogy az *enyecben* a nyenyectől eltérően nemcsak meghatározott hangok alakultak gégezárhanggá, hanem az enyec nyelv történetében minden bizonnyal volt egy olyan időszak, amikor minden szó kötelezően vagy vokálisra, vagy gégezárhangra végződött. Így a szótagvégi (és szóbelseji) *t; *s → ";¹ (*wit → bi' 'Wasser'; *mis- → mi'ebo 'geben' VxSg1). A szóvégi *n; *ŋ; *m → "; (*cen → Ch ti', B ti' 'Sehne'; *aŋ → Ch ê, B na' 'Mund'; *nim ~ nüm → Ch ñî', B ñu'). A likvidáknál a szókezdő helyzetet kivéve az *l egybeesett az *r-rel (így *l végződésű protoszamojéd szót nem ismerünk), a szó végén álló *r pedig minden esetben glottis-zárhanggá alakult. (*jür → jû', ju' 'hundert') Mivel a *j és a *w beleolvadtak a környező hangokba, vagyis közvetlenül nem folytatódhatnak gégezárhangban fejlődésüket dolgozatunkban nem vizsgáljuk. Általánosságban tehát elmondható, hogy az enyecben abszolút szóvégen minden konzonáns gégezárhanggá alakult.

¹Az enyec gégezárhangok jelölésében kettősség mutatkozik: általában a *t alapút " jellel, a nazális alapút ' jellel jelölik, bár nagyfokú következetlenség tapasztalható éppen a kétféle gégezárhang kérdésének a tisztázatlanságából kifolyólag.

E rövid hangtörténeti áttekintés után a gégezárhangokkal kapcsolatos vitát mutatjuk be.

Az első kutatók valószínűleg nem vették észre, vagy ha mégis, nem jelölték egyértelműen a gégezárhangot. Még Klaprothnál is csak utalással találkozhatunk, amely minden bizonnyal a gégezárhangra vonatkozik („Die Worte werden schnell und hart, grösstentheils durch die Kehle ausgesprochen.”), ám ez nyelvészetiileg a konkrét jelölés hiánya miatt nem felhasználható. Schlözernél és Erdmannnál a szó végén álló, posztvokális glottis-zárhang igen gyakran dentálisként jelenik meg:

Schlözer *māt* ‘domus’ mai *mía*”
 Erdmann *mjat* ‘Haus’ mai *mía*” (a példák: Donner 1932)

Ennek a lejegyzési formának az oka Janhunnen szerint (1986: 10) egyrészt az lehet, hogy bár érzékelték a kutatók a gégezárhangot, annak furcsasága miatt így próbálták lejegyezni. Másrészt könnyen lehet, hogy ragozott alakban jegyezték fel a szavakat (Sgdat.: *míat*; Sggen. *míad*; Plnom.: *míad*”; PxSgacc./gen.: *míat*). Sammallahti (1973) feltételezése szerint ezek az adatok egy olyan, azóta kihalt nyenyec nyelvjárásból származnak, ahol is egy *t* mássalhangzó őrződött meg a szó végén. (Az utóbbi kutatók szerint ez kevéssé valószínű.) Figyelemre méltó, hogy Janhunnen nem számol azzal a lehetőséggel, hogy a fent említett adatok lejegyzésének az idején a kutatók valóban *t* mássalhangzót hallottak a szó végén, hiszen feltehető, hogy a XVIII–XIX. század fordulóján a szóvégi *t* gégezárhanggá alakulása még nem zajlott le.

Castrén volt az első nyelvész-kutató, aki a gégezárhang funkcióját felismerte és le is írta. Ő beszélt elsőként kétféle (sőt tkp. háromféle) gégezárhangról, ezzel egy sokkal későbbi vita alapköveit rakva le (Castrén 1845; 1856). Castrén korai feljegyzéseiben egyféle *szóvégi* gégezárhangot találunk (’), 1854-ben megjelent szamojéd nyelvtanában viszont már kétféléről beszél. Az egyik változat, amit ’ jellel jelöl, véleménye szerint erős típusú, a másik pedig, a ~ jelölésű, ún. gyenge gégezárhang. (Az előbbit egy *d/s* elidált konzonánusra vezeti vissza, míg az utóbbi nazális alapú – a jelölés következtelensége miatt azonban ez nem minden esetben igaz.) Ezen a két típuson kívül Castrén még egy fajta glottis-zárhangot említ, mégpedig egy bizonyos vokális alapú „Aspiration”-t, amely akkor jelenik meg a szó végén, ha a tővégi mássalhangzót nem követi mássalhangzóból keletkezett gégezárhang. Így tkp. nem is kettő, hanem háromféle gégezárhanggal kellene számolnunk – persze csak Castrén munkáit tekintve. Janhunnen (1986) szerint viszont ez a megkülönböztetés Castrén részéről nem azért történt, mert a kutató a kérdéses hang többféle változatát *hallotta*, hanem mert ily módon kívánt rávilágítani a nyenyec morfológia és morfofonológia egy fontos kérdésére. (A jelölési különbségek az elidálódott mássalhangzók különbözőségét mutatják: „zu deutlicherer Unterscheidung der elidierten Laute” – Castrén 1854a: 17–18.)

Lehtisalo, aki elsőként jelölte teljes következetességgel a nyenyec gégezárhangoakat, írásaiban nem beszél fonetikailag kétféle fonémáról. Feljegyzéseiben a következő jelet alkalmazza a jelölésére: (későbbi írásaiban "). Mivel azonban Lehtisalo nagyjából a keleti nyenyecel foglalkozott, Janhunnen szerint feltehető – mi viszont nem tartjuk valószínűnek –, hogy azért nem szól több típusú gégezárhango-ról, mert ebben a nyelvjárásban (a többitől esetleg eltérően) valóban egyféle gégezárhang él(t).

Ezen a téren szintén nem tapasztalható megkülönböztetés Prokof'evnél, aki a gégezárhango-t független, funkcióval rendelkező egységnek tekinti (jelölésben *h*), fonetikai leírásaiban pedig zöngétlenként szerepel („gluhoj gortannyj smyčnyj zvuk”, Prokof'ev 1936: 7, 1937a: 13–17). Megjegyzendő, hogy Prokof'ev nem minden – a mai nyenyec nyelvtan szerint elfogadott – esetben jelöl gégezárhango-t, így például sem a Sgacc., sem a VxSgl nem kap nála gégezárhango végződést.

Prokof'ev nyomán korai írásaiban szintén zöngétlennek tekintette és egyetlen jellel (') jelölte a glottis-zárhango-t Tereščenko is. Már ebben az időszakban is jelentős munkát végzett (minimálpárokkal bizonyította a gégezárhango fonémaértékét), ám igazán újat hozó elméletét csak később, Homič, Rožin és Ščerbakova ilyen témájú írásai hatására dolgozta ki (l. Janhunnen 1986: 18). Adatainak újvizsgálása után két típusba sorolta a gégezárhango-akat: az első a zöngés („zvонkij gortannyj zvuk”), amely nazális-sal váltakozik, a másik pedig a zöngétlen változat („gluhoj gortannyj smyčnyj”), amely orális zárhango-akkal alternál (Tereščenko–Homič 1955: 160). Az előbbit nem explozívaként ejtik, ráadásul posztkonsonális helyzetű, így gyengébb, mint az explozívaként ejtett, posztvokális helyzetben álló gégezárhango (Tereščenko–Homič 1955: 249). A két hang közti különbséget Tereščenko írásban is jelöli: a zöngés gégezárhango jele ' (f), a zöngétlen " (h). Az állítás igazolására Tereščenko (1956: 17) egyrészt a Castrén írásaiban fellelhető különbségtételre apellál, másrészt hármás párokat idéz a nyenyec-ből, ezzel bizonyítva a két különböző gégezárhango fonémaértékét (pl. *to* 'ozero'; *to* 'od'ejalo'; *to* " 'sobol'').

Hajdú Péter (1958: 251) cáfolta Tereščenko elméletét: szerinte egy gégezárhango létezik, és az esetleges kiejtésbeli különbségek abból adódnak, hogy az egyik „típus” posztvokális, a másik posztkonsonális helyzetben szerepel. Eszerint nem két különböző típusról, hanem *nazalizálható*, illetve *nem nazalizálható* gégezárhango-ról beszélhetünk.

Hajdú ellenvéleményének a hatására Tereščenko némileg módosította az elméletét, viszont nem adta fel a kétféleségre vonatkozó nézetét: szerinte oppozíció áll fenn a *nazalizált* („nazalizirovannyj”): *nazális* („nosovoj”), és a *nem nazalizált* („ne-nazalizirovannyj”): *orális* („rtovij”) gégezárhango- között (Tereščenko 1965: 862; 1966: 377–378; 1975: 120).

A szamojédológusok véleménye a kérdéscről a vita kirobbanása óta sem egységes. A kutatók többsége Hajdú Péterrel ért egyet, tehát egyféle gégezárhango-t tart

számon, amely szóvégi helyzetben morfofonológiai kettősséget mutat, az oroszországi nyelvészek közül pedig sokan Tereščenko álláspontját tartják helyesnek. A két gége-zárhang hívei közt is vannak kisebb nézeteltérések, pl. Rožin szerint a két hang között mindössze annyi a különbség, hogy a zöngés változat egyfajta „köhögő hang”, míg a másikat rezgő hangszálakkal képezik (l. Janhunen 1986: 21) – ennek némileg ellentmondva a Popova (Verbov szerk. 1973: 9) által leírt nazalizált gége-zárhang az orrüregen keresztül távozik.

Hajdú Péter véleményét osztja Décsy (1966: 9, 72), úgyszintén Mikola (1975), Labádi (1966: 90), Viitso (1970: 166–177), Csepregi (1976: 180–181) és Künnap (1964) is, bár ez utóbbi nyelvész véleménye a kérdésről meglehetősen diplomatikus. Collinder kezdetben (1957: 424) egy, később (1977: 18) kétféle gége-zárhangot feltételezett a nyenyecben. A kérdéssel több ízben foglalkozott Ristinen is (1960, 1965), aki egyes nyelvjárásokban elképzelhetőnek tartja a kétféle gége-zárhang létét.

Dolgozatunk eredeti célkitűzéséhez visszatérve a következőkben azt próbáljuk megvizsgálni, hogy az enyecben – amely ebből a szempontból egybevág a nyenyecel – a történetileg kimutatható kétféle gége-zárhang ma is kétféleképp realizálódik-e, még ha akusztikusan nem is válik el egymástól teljes egyértelműséggel. Munkánk során azokat a szuffixumokat vizsgáltuk meg, amelyek végén történetileg gége-zárhang található. Azokat a szavakat elemeztük, amelyek morfológiailag *n*-, illetve *t* alapú gége-zárhangra² végződnek, és egymással gége-zárhangjaik típusa alapján oppozícióba állíthatók. A következő morfémákkal rendelkező szótári egységek szerepelnek adatként:

	<i>t</i> alapú glottis-zárhang	<i>n</i> alapú glottis-zárhang
nomen	PINom PxPI1–2	SgGen PxPI3
ige	VxPI1–2	VxPI3

Az enyecben a gége-zárhangok elég nagy gyakorisággal kopnak le a szavak végén, így találunk adatokat mind gége-zárhangos, mind gége-zárhang nélküli változatban. Feltételezésünk szerint – amennyiben a két a típus között a beszélők különbséget tesznek – az elmaradás arányának az *n*, illetve *t* alapú gége-zárhang esetében különböző mértékűnek kell lennie. Adatainkat ezért oly módon rendszereztük, hogy megnéztük, az adott szuffixumok gége-zárhangjai milyen arányban jelöltek.

(Tereščenko a nem nazális alapú gége-zárhangot " jellel, míg a nazális alapút ' -fal jelöli. Egyes kutatók nem tettek különbséget a kettő között.)

²A nem nazális alapú gége-zárhang, ill. a nazális alapú gége-zárhang terminus helyett, a szóismétlések elkerülése végett használjuk a *t* alapú gége-zárhang, ill. az *n* alapú gége-zárhang fogalmat.

(Az első oszlopban az adott szó egyes nominativusi alakja áll. A második oszlopban található nagybetűk az adott nyelvjárást jelölik: B = Baicha, K = Karasino, Ch = Chantaika. A harmadikban pedig a jelentés és a forrás.)

1. Az *n* alapú genitivus jele Tereščenkónál ', a többes szám nominativusé pedig ". Íme néhány példa:

buse	B 'alter Mann, starik' (Tereščenko 1966: 446; Volodin – Sorokina 1985: 123) SgGen: <i>buse'</i> (Tereščenko 1973: 68) PINom: <i>buse"</i> (Tereščenko 1973: 15)
feošume	B 'Abend, večer' (Castrén 1854b: 94) SgGen: <i>pewšume'</i> (Sorokina 1974: 258)
jóte	'Tau' (Castrén 1854b: 83) SgGen: <i>jóteo'</i> (Castrén 1854b: 83)
luotaku	Ch 'lajda' (Labanasukas 1992: 6) SgGen: <i>luotaku'</i> (Labanasukas 1992: 6)
d'oto	B 'Gans, guš' (Tereščenko 1966: 441, 453) PINom: <i>d'oto"</i> (Tereščenko 1973: 42)
moga	B 'Wald, les' (Sorokina 1974: 175, 258) PINom: <i>moga'</i> (Sorokina 1974: 177)
kudaha	B 'dal'nij, daljokij' (Tereščenko 1973: 61) PINom: <i>kudaha"</i> (Tereščenko 1973: 215)

Egyes számú genitivusi alakot 320-at találtunk, ezek közül 112-n nincs jelölve a gégezárhang. Ilyenek például:

ba" a	B 'Schlafstelle, Lager, postel', kroat', mesto dlja sna v čume' (Gluhij – Susekov – Sorokina 1981: 148; Gluhij 1977: 132; Gluhij 1976: 178) B SgGen: <i>ba' a</i> (Gluhij – Susekov – Sorokina 1981: 148)
bóggo	Ch 'Bär, medved' (Castrén 1854b: 93) Ch SgGen: <i>bogo</i> (Labanasukas 1992: 15)
séri	B 'Armhöhle' (Castrén 1854b: 90) B SgGen: <i>sério</i> (Castrén 1854b: 90)
šuzbiču	K 'Märchen, skazka' (Mikola 1967: 73) Ch SgGen: <i>šuzbiču</i> (Gluhij – Susekov – Sorokina 1981: 158)

Többes számú nominativusos alakot 120-at találtunk, ezek közül 20-on nincs jelölve a gégezárhang. Például:

čuku	B 'alles, veš' (Gluhij – Susekov – Sorokina 1981: 151) B PINom: <i>t'uku</i> (Prokof'ev 1937b: 86)
------	---

kora	B 'Renstier, samec, hor' (Tereščenko 1973: 9; Sorokina 1974: 259) B PINom: <i>kora</i> (Gluhij – Susekov – Sorokina 1981: 144)
halęw	B 'Möwe, čajka' (Sorokina 1974: 176) B PINom: <i>haleu</i> (Sorokina 1980: 213)
ító	B 'Haar, volosy' (Castrén 1854b: 78) K PINom: <i>itu</i> (Pusztay 1978: 23)

Összehasonlítva a két szuffixum elhagyásának mértékét, megállapítható, hogy a nazális alapú genitívus jelet több mint kétszer olyan gyakran hagyják el a lejegyzések, mint a többes szám nominatívus jelét (35 % ill. 16,66 %).

2. A többes számú birtokos személyrag toldalékjait Tereščenko a következőképpen adja meg:

	nominativus	accusativus	genitivus
P11	-ba", -a"	-ba", -a"	-na"
P12	-ra"	-ða"	-ða"
P13	-zu'	-ðu'	-ðu'

Jól látható, hogy a harmadik személyű toldalék, szemben az első és második személyű ragokkal, n alapú gégezárhangra végződik.

ese	K 'Vater, otec' (Mikola 1980: 227) K PxP11: <i>εεδ'</i> (Mikola 1980: 226) K PxP12: <i>εερα'</i> (Mikola 1980: 226) K PxP13: <i>εεδu'</i> (Mikola 1980: 226)
me"	B 'Zelt, Haus, čum' (Tereščenko 1966: 441; Tereščenko 1983: 242) B PxP11: <i>mε"; ma"</i> (Tereščenko 1966: 445; 1983: 43) B PxP12: <i>mε"; la"</i> (Tereščenko 1973: 221) Ch PxP13: <i>mεtu'</i> (Labanasukas 1987: 277)

Első és második személyű, többes számú birtokos személyraggal ellátott szót 75-öt találtunk. A gégezárhang elhagyásának a mértéke minimális, mindössze öt olyan adatunk van, amelyen nincs jelölve a zárhang, ez 6,7 %-nak felel meg. Ugyanez az arány a többes szám harmadik személyű ragoknál már jóval magasabb. A 88 adat közül 37 nem viseli a zárhangot, százalékban kifejezve ez 42 %. Néhány példa az elhagyásra:

tea	B 'Rentier, olen' (Tereščenko 1966: 456; Sorokina 1974: 259) K P _x P11: <i>tina</i> (Pusztay 1978: 5)
ńe	B 'Kind, Sohn, Tochter' (Pusztay 1978: 27), 'rebjonok, syn, doč' (Gruskina 1980: 59) 'teljonok' (Sorokina 1974: 176, 257; Gluhij–Susekov–Sorokina 1981: 111) B P _x P12: <i>ńeđara</i> (Gluhij–Susekov–Sorokina 1981: 153)
sej	B 'Auge, glaz' (Tereščenko 1973: 47.; 204.) Ch P _x P13: <i>đeiđu</i> (Gruskina 1980: 60)

3. A többes számú igei személyragokat a következőképpen mutatja be Tereščenko:

	tárgyas (egy tárgyra utaló)	tárgyas (több tárgyra utaló)	visszaható
P11	-a'', -ba''	-na''	-na''
P12	-ra''	-za''	-za''
P13	-zu'	-zu'	-z'

Az alanyi ragozás végződéseinek nem felelnek meg annak a feltételnek, amely szerint az első és második személyű igeragoknak nem nazális alapú, a harmadik személyű igeragoknak pedig nazális alapú gégezárhangra kell végződniük, ezért ezeket a szavakat nem vizsgáltuk. Ugyanebből az okból a felszólító módú igealakokat és a múlt idejű alakokat sem elemeztük.

Lássunk itt is néhány konkrét példát:

čiubina'	B 'stavit' (set')' (Sorokina 1974: 176) -indikativ, aoristos, több tárgyra utaló, P11
kađadaa'	B 'ubit', dobyt' (Susekov 1977: 37) -indikativ, aoristos, egy tárgyra utaló, P11
kuddahaguna''	Ch '(ein)schlafen, spat', usnut', leč'' (Labanasukas 1992: 5) -adhortativ, aoristos, visszaható, P11
d'azulezo''	Ch 'načat' hodit' (Labanasukas 1992: 6) -indikativ, aoristos, visszaható, P13
pońdeđu'	B 'machen, deržat' (Gluhij–Susekov–Sorokina 1981: 145) -indikativ, aoristos, több tárgyra utaló, P13
kadağađu'	B 'uvozit' (Gluhij–Susekov–Sorokina 1981: 146.) -indikativ, aoristos, egy tárgyra utaló, P13

A gégezárhang nem jelölésének a mértéke az előzőekhez hasonlóan itt is nagy különbségeket mutat. A többes szám harmadik személyű (nazális alapú) igeragok végén jóval nagyobb mértékben marad el a gégezárhang: 70 adat közül 25-ön nincs jelölve, ez 35,1 %. A nem nazális alapú, első és második személyű igeragoknál az arány 7,4 %, 27 szót megvizsgálva kettőn nem találtuk a zárhangot. Itt is bemutatunk néhány példát a nem jelölt zárhangra:

odeġna	K 'sæst' (Pusztay 1978: 11) -indikativ, aoristos, több tárgyra utaló, P11
pelgozu	K 'suchen' (Pusztay 1978: 11) -indikativ, aoristos, egy tárgyra utaló, P13

4. Összefoglalva az eddig elmondottakat:

t alapú zárhangot tartalmazó szuffixum	összes adat	nem jelölt gégezárhang	elhagyás mértéke
PINom	120	20	16,66 %
PxP11-2	75	5	6,7 %
VxP11-2	27	2	7,4 %
<i>összesen</i>	222	27	12,1 %

n alapú zárhangot tartalmazó szuffixum	összes adat	elhagyások száma	elhagyások mértéke
SgGen	320	112	35 %
PxP13	88	37	42 %
VxP13	70	25	35,1 %
<i>összesen</i>	478	174	30,6 %

A táblázatok adatait megvizsgálva megállapítható, hogy a birtokos személyragok, az igei személyragok és a PINom-SgGen oppozíció is megerősíteni látszik Teresčenko elméletét. Az összesített adatok azt mutatják, hogy a két, különböző hangokra visszavezethető gégezárhang elhagyásának mértéke között már jelentős különbség van: míg a nem nazálisra visszavezethető gégezárhang csak minden nyolcadik esetben marad el, a nazális alapúnál ez kevesebb mint egyharmad. Úgy tűnik tehát, hogy a két gégezárhang ilyenfajta megkülönböztetését a számítások alátámasztják.

IRODALOM

- Castrén, M. Alexander 1845: Anteckningar om Samojediskans förvandtskap med de Finska spraken, *Suomi* 5, Helsinki, 177–186.
- Castrén, M. Alexander 1854a: *Grammatik der samojedischen Sprachen = Nordische Reisen und Forschungen* 7, Hrsg. Anton Schiefner, St. Petersburg.
- Castrén, M. Alexander 1854b: *Wörterverzeichnisse aus den samojedischen Sprachen*, St. Petersburg, Kaiserliche Akademie der Wissenschaften.
- Collinder, Björn 1957: *A Handbook of the Uralic Languages II: Survey of the Uralic Languages*, Stockholm.
- Collinder, Björn 1977: *A handbook of the Uralic languages I: Fenno-Ugric vocabulary*, 2nd revised edition, Hamburg.
- Csepregi Márta 1976: Két erdei nyenyec nyelvtan, *Nyelvtudományi Közlemények* 78, 180–184.
- Décsy Gyula 1966: *Yurak chrestomathy = Indiana University Uralic and Altaic Series* 50.
- Donner, Kai 1932: *Samojedische Wörterverzeichnisse = Memoires de la Société Finno-ougrienne* 64.
- Gluhij, Ja. 1976: Gubnye fonemy éneckogo jazyka (dialekt baj) po éksperimental'nym dannym, in: *Issledovanie po fonetike sibirskih jazykov* Novosibirsk, Akademija Nauk, 75–103.
- Gluhij, Ja. 1977: Konstitutivno – differencialnye priznaki soglasnyh fonem v éneckom jazyke, *Jazyki i toponimija* 4, Tomsk, 15–28.
- Gluhij, Ja. – V. A. Susekov – I. P. Sorokina 1981: Éneckie teksty, in: *Skazki narodov sibirskogo severa* 4, Tomsk, 144–159.
- Gruškina, E. V. 1980: Perifernye komponenty temporal'nosti v énetskom jazyke, *Aktual'nye voprosy strukturnoj i prikladnoj lingvistiki* Moskva, 55–61.
- Hajdú Péter 1958: Noch einmal über den Stimmbandverschlusslaut im Jurakischen, *Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae* 7, 246–272.
- Janhunen, Juha 1986: *Glottal stop in Nenets = Mémoires de la Société Finno-ougrienne* 196, Helsinki, Suomalais-ugrilainen Seura.
- Künnap, Ago 1964: *Neenetsi keele Jamali murrakust = Emakeele Seltsi Aastaramat* 10, 265–272.
- Labádi Gizella 1966: N. M. Tereščenko: Nenecko–russkij slovar', *Néprajz és Nyelvtudomány* 10, 88–92.
- Labanauskas, Kazys 1987: Die probabilitiven Formen des Enzischen, *Sovetskoe Finnougrovedenie* 23, 257–283.

- Labanauskas, Kazys szerk. 1992: *Ėneckij fol'klor = Folklor narodov Tajmyra 1*, Dudinka, Tajmirskij Okružnoj Centr.
- Mikola Tibor 1967: Enzische Sprachmaterialien, *Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae* 17, 59–74.
- Mikola Tibor 1980: Enyec és nganaszan nyelvi adalékok, *Nyelvtudományi Közlemények* 82, 223–236.
- Mikola Tibor 1996: *Morfologisches Wörterbuch des Enzischen = Studia Uralo-Altica* 36, Szeged, JATE.
- Mikola Tibor 1997: *A szamojéd nyelvek története*, akadémiai értekezés tézisei, Szeged, JATE.
- Prokof'ev, G. N. 1936: *Samoučitel' neneckogo jazyka*, Moskva–Leningrad, Učpedgiz.
- Prokof'ev, G. N. 1937a: Neneckij (jurako-samodijjskij) jazyk, in: *Jazyki i piš'mennost' narodov Severa 1*, Leningrad, Učpedgiz, 5–52.
- Prokof'ev, G. N. 1937b: Ėneckij (Ėnisejsko-samodijjskij) dialekt, in: *Jazyki i piš'mennost' narodov severa 1*, Leningrad, Učpedgiz, 75–90.
- Pusztay János 1978: Kleines Jenissej-samojedisches Material, *Finnisch-ugrische Mitteilungen* 2, 3–33.
- Ristinen, Elaine 1960: *Samoyedic phonemic systems*, Indiana University, Bloomington.
- Ristinen, Elaine 1965: On the phonemes of Nenets, *Ural-Altische Jahrbücher* 36, 154–164.
- Sammallahti, Pekka 1973: Das samojedische Wörterverzeichnis, in Juhlakirja Aulis J. Joen kuusikymmenvuotispäiväksi, *Journal de la Société Finno-ougrienne* 72, Helsinki, Suomalais-ugrilainen Seura, 420–422.
- Sorokina, I. P. 1974: in *Sklonenie v paleoaziatskih i samodijjskih jazykah* Leningrad 174–178, 254–260.
- Sorokina, I. P. 1980: Ėneckij perfekt, *Sovetskoe finnougrovedenie* 16, 212–215.
- Tereščenko, Natalija M. 1956: *Materialy i issledovanija po jazyku nencev*, Leningrad, Akademii nauk.
- Tereščenko, Natalija M. 1965: *Nenecko-russkij slovar'*, Moskva, Sovetskaja Enciklopedija.
- Tereščenko, Natalija M. 1966: Samodijjskije jazyki (v vedenije, nenetskij jazyk, nganasanskij jazyk, enetskij jazyk), in: *Jazyki narodov SSSR III*, Moskva, Akademii nauk.
- Tereščenko, Natalija M. 1966: Ėnetskij jazyk, in: *Jazyki narodov SSSR III*, Moskva, Akademii nauk, 438–457.
- Tereščenko, Natalija M. 1973: *Sintaksis samodijjskih jazykov*, Leningrad, Nauka
- Tereščenko, Natalija M. 1975: Osnovnyje problemy izučenija samodijjskich jazykov, *Voprosy jazykoznanija* 1975/1, Moskva, 111–121.

-
- Tereščenko–Homič 1955: Otčet o robote lingvističeskoj ekspeditsii jazykoznanija AN SSSR v Yamalo-nenetskij okrug Tumenskoj oblasti letom 1953 g., *Doklady i soobščeniya Instituta jazykoznanija SSSR* 7, Moskva, Akademii nauk, 147–165.
- Verbov, G. D. 1973: Dialekt lesnyh nencev, *Samodijiskij sbornik*, Novosibirsk, 3–190.
- Viitso, Tiit-Rein 1970: Märkusi neenetsi keele fonoloogia kohta, *Keel ja struktur* 4, 163–162.
- Volodin, A. P. – I. M. Sorokina 1985: *Leksika i grammatika jazykov Sibiri*, Barnaul.

ON ENETS GLOTTAL STOPS

ERIKA KÖRTVÉLY – SÁNDOR SZEVERÉNYI

The authors investigate the glottal stop in the Enets language. After summing up the linguistic debate concerning the glottal stop, they point out that in Enets there must be two different types of glottal stops.

Their method is the following: the reduction of the Enets glottal stops in end position is a well known tendency. The authors assumed that insofar as there is a phonetic difference between the *t* and *n* based glottal stops, the degree of reduction will not be the same. Thus, they contrasted the morphemes of PINom : SgGen and PxPI1-2 : PxPI3 by nominals and VxPI1-2 : VxPI3 by verbs. From the differences in disappearance, they found that there is a phonetic difference between the realization of “nasal” and “oral” glottal stops in modern Enets.